

FACİA KARŞISINDA DENETİMİN ROLÜ

Özet: Yaşanılan kazaların büyük çoğunluğunun, ön-görülebilir olduğu, alınabilecek tedbirlerle ya kazaların tamamen önlenebileceği ya da yıkıcı etkilerinin asgari noktalara indirilebileceği yaşanan tecrübelerle ortadadır. Bu durumda, doğal olaylara karşı hazırlıklı olunması, kaza ve kasdi suç eylemlerine karşı ideal tedbirlerin alınması öncelikli olarak ele alınmalı; alınan uygun ve yeterli tedbirlere rağmen, istenilmeyen bir durum meydana gelmiş ise, iş devamlılığı planları çerçevesinde toparlanma sürecine girilmelidir. İç denetim açısından, iç denetimin, kazalara karşı da bir rolü bulunmaktadır. Bu görevini, “kurumsal risk yönetim sistemleri” ve “kurumun iş devamlılığı planlama süreci”nin değerlendirilmesi çerçevesinde yerine getirebilir.

Giriş

Felaket istenilmeyen bir durumdur. Ancak, insanoğlu felaketten tümüyle kaçınabilmenin bir yolunu henüz bulamamıştır.

Önemli ölçüde mal ve can kaybına yol açan; iş devamlılığını aksatan hadiselerle genel olarak felaket diyoruz. Burada, bir “felaket” tanımı üzerinde durulmayacaktır. Bununla birlikte, felaketlerin nedeni olarak görülen bazı doğa olaylarına bakışımız ile ilgili birkaç ipucu bulmaya çalışacağız.

Tabiatın doğal dengesi içerisinde, felaket olarak nitelendiğimiz olayların, gerçek bir felaket olup olmadığı noktasında savanada ortaya çıkan yangınlar aydınlatıcı olabilir. Bir doğal yaşam alanında görülen yangın ilk görünüşte “felaket” olarak nitelendirilebilir. Oysa, tabiat uzmanları, bu yangınların doğal ortamın yeni bir zindeliğe kavuşmasına yardımcı olduğunu söylemektedirler.

Mustafa AKCIL

İç Denetçi,
Gümrük ve Ticaret Bakanlığı

Trees like Eucalyptus can be seen as not just being well adapted to fire, but also as promoting fire.

Photo: Kathryn Thorburn <http://www.savanna.org.au/all/evolution.html>

Tersine, can ve mal kaybına yol açan bazı felaketlerin, insanoğlunun bazı yanlış karar ve uygulamalarının bir sonucu olduğu görülmektedir. Misal olarak, dere yatağı üzerinde yapılaşma olursa su baskını kaçınılmazdır.

Bazı doğa olaylarına bakışımızın ise sorunlu olduğu düşünülmektedir. Bu mânâda, örneğin; kar bir felaket midir? Biraz ulaşımda sıkıntı yaşıyoruz diye karı beyaz felaket olarak ilan ediyoruz. Karın ne büyük bir nimet olduğunu, galiba, ondan mahrum olduğumuzda anlayacağız. Yollarda kar temizleme çalışmalarına dahi, sevimsiz, zararlı, baş belası bir olay çağrışımı veren, “karla mücadele” ismini vermişiz. Kara, tabiata saygı göstersek te, bu çalışmalara “kar temizleme çalışması” desek, daha tabii olmayacak mı?

Esasında, doğa ile uyum içerisinde olabilmenin çok güzel örneklerini çevremizde bulunmaktadır. Misal olarak, köylerimizin konumuna baktığımızda, atalarımızın köyleri hep hafif tepelik alanlara kurduklarını görüyoruz. Bu konumlanma, mesela evlere güneş avantajı sağlıyor, evler birbirinin ufkunu kesmiyor, su baskını yaşanmaz bu konumlanmada; fakat, asıl önemlisi, ekip biçilen toprağa gösterilen saygı olsa gerek.

Ne yazık ki, Ülke olarak bu birikimlerimiz yokmuşçasına, mesela Mersin’i limon bahçelerini sökerek büyütüyoruz, Van’ı biraz yukarıda çok elverişli bir alanda değil de göl kıyısında yoğunlaştırıyoruz. Bunun yanlışlığını ise, Van’da bize, yaşanan deprem sonrası oluşan ağır hasar ve kayıplar öğretiyor.

Bazı felaketlerin kaçınılmaz olup olmadığı konusu ise, felsefi bir alanı oluşturmaktadır. İnsanoğlunun “haddini aşması” ile felaketler arasında ilişki kurulabilmektedir. Bu alandaki tartışmalar, Titanic faciasını hatırlatmaktadır. Meşhur transatlantik yapıldığında, ortaya çıkan böbürlenme duygusu ile Titanic’in ilk seferinde okyanusun derin sularına gömülmesi arasında bir bağ olup olmadığı hususu zihinleri kurcalamaktadır.

Bunun cevabının teknik düzeyde verilebilirliği bulunmamaktadır. Ancak, bazı doğa olaylarının, mesela, depremlerin yıkıcı etkisine maruz kalma derecesinin teknik yönlerinin de olduğunu bilinen bir durumdur. Bu konuda verilebilecek en güzel örneklerden birisini de, Sultanahmet Meydanı’nı yüzyıllardır süsleyen Dikilitaş oluşturmaktadır. Dikilitaş temelinde uygulanan “deprem izolatörü” tekniği, Kâbe, Augustus Tapınağı, Ayasofya ve Süleymaniye Cami’nin temellerinde de uygulanmıştır. (Ali Bayraktar, Tarihi Yapı Temellerinde Uygulanan Deprem Sönümlenme Sistemleri/1453 İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi, 11. Sayısı) Bu sistem, taşıyıcı beden duvarlarının altına isabet eden temel duvar kısımları tabaka tabaka, harç kullanmadan kırık taşların örülmesi şeklinde uygulanmaktadır. Bu yapı sistemi ile temel yapısından beklenen, üst yapıdan gelen düşey yükleri sağlam zemin tabakasına aktarmaktır. Anadolu medeniyeti, temelin tabii zemine çıktığı tabakada, duvarda birtakım strüktürel değişikliklerle, tabandan gelen deprem yüklerinin, yapının üst katmanlarına geçmesine mani olmanın sistemini keşfetmiştir. (Ali Bayraktar, agd) İlave olarak, Dikilitaş ana kütesinin 4 takoz üzerine yerleştirilmesi, tarihi yapılarda ise, bina taşıyıcı unsurlarının temel üzerindeki kalas gibi kızak vazifesi gören raylar üzerine inşa edilmesi dikkate alınarak, uygulanan bu tekniklerin de deprem sönümlenme sistemlerinin bir parçası olduğu söylenebilir.

Dikilitaşın tabanındaki izolatör görevini yapan blok taşlar. Foto: Ali Bayraktar.

Buradan hareketle, hem tarih/değerlerimiz ile bütün bağlarımızı koparır hem de yaratılan ayetleri/tabiat kanunlarını okuyamaz hale düşer isek, o zaman, en az şiddetli deprem karşısında can kaybı veren bir Ülke olmamız şaşırtıcı bir durum olmayacaktır.

Görünen o ki, bütün dünyada, ağır yıkım ve kayıplara yol açan kazalar yaşanılmaktadır. Ancak, bu kazalara neden olduğu söylenen bazı doğa olaylarına felaket olarak bakılmasının insanoğlunun tabiata karşı yanlış bir konum almasına bağlı olduğu kanaati taşınmaktadır.

İnsanoğlu kendisini tabiatın efendisi olarak görmektedir. Bu anlayışın bir sonucu olarak, tabiatı büyük bir açgözlülükle sömürmekte, gittikçe diğer canlılara hayat hakkı tanımamaktadır. Hatta, kendi hemcinsini dahi kan ve gözyaşlarına boğabilmektedir.

Tabiata karşı konumumuzu düzeltebilirsek; yani, tabiatın efendisi değil, bir parçası olduğumuzu tekrar hatırlayabilir; tabiata saygı göstermeyi başarabilirsek; deprem gibi doğa olaylarına karşı alınabilecek tedbirleri alırsak; hemcinslerimizin gözyaşlarını dindirebilirsek felaket olarak gördüğümüz durumların, doğal yaşamın bir parçası olduğunu, bu olayların yıkıcı etkilerinin üstesinden gelinebildiğini anlayacağız.

Kazalar ile ilgili olarak ise; yaşanan kazaların büyük çoğunluğunun, öngörülebilir olduğu, alınabilecek tedbirlerle ya kazaların tamamen önlenebileceği ya da yıkıcı etkilerinin asgari noktalara indirilebileceği de yaşanan tecrübelerle ortadadır. Buna en güzel misal, Almanya'da maden kazalarının yok mesabesinde olmasıdır.

Bu noktada, ağır bir hasar veren bir kaza üzerinden, denetime düşen görev ve sorumluluklar konusunda bazı değerlendirmeler bu makalenin konusunu oluşturacaktır.

1.Kaza ve denetim

Bilindiği üzere Japonya bir "deprem ülkesi"dir. Japonlar deprem ile başetmeye çalışmakta; bu alanda

önemli başarılar da kaydetmektedir. Ancak, Tōhoku depremi ve tsunamisi sonrası yaşanan felakette olduğu gibi, tarihinde büyük yıkımlar ile karşı karşıya kalmıştır.

1.1.Fukuşima I Nükleer Santrali kazaları

11 Mart 2011 tarihinde vuku bulan 9.0 büyüklüğündeki Tōhoku depremi ve tsunamisi sonrasında meydana gelen Fukuşima I Nükleer Santrali kazaları son yıllarda yaşanan büyük kazalardan biridir.

Fukuşima I Nükleer Santrali kazaları Fukuşima I Nükleer Santralinde atmosfere radyoaktif madde salınmasına sebep olan olaylar dizisidir. Uzmanlar kazaları Çernobil felaketinden sonra en büyük ikinci nükleer kaza olarak tanımlamakla birlikte, tüm reaktörlerde sorun yaşanması kazaları bugüne kadarki en karmaşık nükleer kaza yapmaktadır.

Tsunami elektrik şebekesine zarar verdi ve santralin jeneratörlerini su bastı, bu da santralde bir elektrik kesintisine neden oldu. Bunu takip eden soğutma eksikliği santralde kısmi erime ve patlamalara neden oldu, altı reaktörün tamamında ve merkezi kullanılmış yakıt tankında sorunlar meydana geldi.

Ökuma, Fukuşima, Japonya (Kaynak: Wikipedi, 2014)

Kaza öncesi Fukushima I nükleer santrali

Deprem meydana geldiğinde 4, 5 ve 6 numaralı reaktörler yapılması planlanan bakımlar nedeniyle kullanılmamaktaydı. Diğer reaktörler depremden sonra otomatik olarak kapatıldı ve acil durum jeneratörleri reaktörleri soğutmak için su pompalarını çalıştırdı. Santralin 5.7 metrelik bir tsunamiye dayanabilecek önlem amaçlı bir duvarı vardı; fakat depremden 15 dakika sonra santral 14 metrelik bir tsunamiye maruz kaldı ve duvarın herhangi bir koruyucu etkisi olmadı. Tesisin elektrik şebekesiyle olan bağlantısı ciddi hasar aldı. Aşağıda bulunan jeneratörler de dahil olmak üzere tüm santral sular altında kaldı. Bunun sonucu olarak jeneratörler devre dışı kaldı ve santraldeki nükleer yakıt radyoaktivitenin bir etkisi olarak aşırı ısınmaya başladı. Tsunami nedeniyle meydana gelen su baskınları başka bölgelerden yardım gelmesini zorlaştırdı.

Kısa sürede 1, 2 ve 3 numaralı reaktörlerde kısmi erimenin kanıtları ortaya çıktı; hidrojen patlamaları sonucu 1, 3 ve 4 numaralı reaktörleri barındıran binaların tepe kısımları havaya uçtu; 2 numaralı reaktörün içindekiler bir patlama sonucu zarar gördü ve 4 numaralı reaktörde yangınlar meydana geldi. Bunun yanı sıra, 1-4 numaralı reaktörlerde saklanan kullanılmıyş yakıt tanklarındaki su seviyesinin düşmesi sonucu tanklarda aşırı ısınma meydana geldi. Radyasyon sızıntısından kaynaklanan korkular santralin etrafındaki 20 km çapındaki alanın tahliye edilmesine sebep

oldu, bu sırada 170 ile 200 bin kişi tahliye edildi. Santraldeki işçiler aşırı radyasyona maruz kaldı.

11 Nisan 2011 günü Japonya Nükleer Güvenlik Kurumu, Fukuşima Daiçi nükleer santralindeki nükleer sızıntının tehlike derecesini Radyolojik Durum Ölçeği'ne 7'ye yani Çernobil reaktör kazasıyla aynı seviyeye çıkarmıştır. Felaket düzeyini en üst seviyeye çıkarma konusundaki nihai kararın ise uluslararası uzmanlardan oluşan bir ekip tarafından daha sonra verilebileceğini açıklandı. (Wikipedia, 2014)

1.2. Felaketin etkileri

- 7. seviye nükleer tehlike yaşandı.
- 2 can kaybı oldu.
- 37 fiziksel, 3 radyasyon patlaması sonucu yaralanma meydana geldi.
- Çalışanların ağır şekilde radyasyona maruz kaldı.
- Nükleer sızıntı tehlikesine karşı 170 ile 200 bin kişi tahliye edildi.
- Tokyo şehir suyunda radyasyona rastlandı. Radyasyon İzlanda'ya ulaştı.
- Nükleer reaktörler, bu reaktörlerin güvenilirliği konusunda tartışmalar, programlar yapıldı.
- Kazanın, Japonya imajına olumsuz etkileri oldu.

1.3. Nükleer Santral Kazası kaçınılmaz mı idi?

Fukuşima I Nükleer Santrali kazalarında yaşanan felaketin ana sebebinin tsunami kaynaklı "su baskını" olduğu anlaşılmaktadır.

Gerçekte, bir tsunami doğa olayı ile karşı karşıya gelinebileceği öngörülmüş; buna karşılık, 5.7 metrelik bir duvar örülmek suretiyle su baskını tehlikesine karşı tedbir alınmaya çalışılmıştır. Oysa, santral 14 metrelik bir tsunamiye maruz kalmıştır. Bu olayın sonucu ise, yukarıda yer verilen alıntıda da özetlendiği üzere, tam bir felaket olmuştur. Öyle ki, bu felaketin etkileri, Japonların olimpiyat adaylığına kadar uzanmıştır. Bu adaylıkta, Tokyo'nun olumsuzluklar sütununun başında bu kaza yer almıştır.

Etkisi bu kadar büyük olan bu kazanın önlenabilir olup olmadığı hususu spekülasyon olacaktır.

Fakat, Fukuşima **Nükleer Santrali** ile ilgili olarak, tsunami doğa olayı ile karşı karşıya kalınabilme riski içeren bir alanda tesis kurulmasında; yer seçiminden başlayıp, bir nükleer santralde soğutma sisteminin önemi karşısında, elektrik sisteminin zarar görmesi halinde, devreye girecek jeneratörlerin su baskını yaşanılması neticesinde devreye alınamamasına kadar bir dizi tercih/karar gözden geçirilebilir/dersler çıkarılabilir.

1.4.Yaşanılan Felaket ve Denetim

Bu kapsamda, yaşanan bir felaket sonrası, denetim boyutuyla nasıl bir ders çıkarılabileceği üzerinde durulacaktır.

Yukarıda yapılan alıntıda yer alan bilgiye göre; bölgede bir tsunami olayının meydana gelme ihtimali bulunmaktadır. Bu ihtimal, iç denetimin bu alana odaklanması için yeterli bir neden olmaktadır. İhtimalin oranı ve gerçekleşmesi halindeki etkisi dikkate alınarak “çok yüksek”, “yüksek” gibi bir risk kategorisi belirlenecektir. Bu riskin, öncelikle faaliyetlerin yürütülmesi; yani üretim ile ilgili olması hasebiyle operasyonel; bunun yanında, neticesinde bir dizi yasal sorumluluk doğması nedeniyle yasal; çok büyük maddi kayıplara yol açması nedeniyle mali; şirketin saygınlığını yerle bir etmesi sebebiyle imaj vb olduğu söylenebilir.

Öyle ki, bir nükleer reaktörde ağır bir kaza yaşanılması halinde etkilerinin ne kadar büyük olacağı anlaşılabilir.

Ama ne yazık ki, risk gerçekleşmiştir. Sonuç: “felaket”.

Bu durumda, öngörülen riske karşı, ortaya konulan kontrollerin yetersiz kaldığı söylenebilir. Fakat, bu sonucu, yaşanan felakete bakarak net olarak söyleyebilmekteyiz.

Felaket yaşanılmadan önce, bu boyutta bir deprem ve depreme bağlı oluşan görülmemiş büyüklükteki tsunami olayının öngörülebilir olup olmadığı hususunun çok karmaşık bir konu olduğu düşünülmektedir. Yine, kazadan hareketle, nükleer reaktörün hiç yapılmaması yönündeki bir görüşe varılmasının anlamlı olmayacağı kanaati taşınmaktadır.

Denetim boyutunda, bütün bu riskler doğru bir şekilde değerlendirilip kontrollerin yeterli olamayabileceği ortaya konulabilseydi bile, bir deprem olasılığının bilimsel olarak ortaya koyma aşamasına gelinebilmesiyle ilgili olarak, bu öngörülerin raporlanmasının kolay olmayacağı düşünülmektedir. Belli ihtimaller üzerine kurulmuş öneriler karşısında yönetimin de bir aksiyon planı sunmakta, doğal olarak, zorlanacağı söylenebilir.

Öncelikle, nükleer reaktörün Japon enerji politikası çerçevesinde tesis edildiği kabulü yapılacaktır. Dünya ölçeğinde sanayi ve ekonomiye sahip bir ülkenin, enerji ihtiyacı ve teminini belli bir strateji ve politikalar üzerinden karşılayacağı açık bir durumdur. O halde, denetim, belirlenen enerji politikalarını veri almak durumundadır. Bu durum iç denetim standartlarına da uygun düşmektedir. Nitekim, İç Denetçilerin Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik'te iç denetimin, kamu idarelerinin faaliyetlerinin amaç ve politikalara, kalkınma planına, programlara, stratejik planlara, performans programlarına ve mevzuata uygun olarak planlanmasını ve yürütülmesini sağlamayı amaçladığı belirtilmiştir.

Bununla birlikte, denetim biriminin yer aldığı kuruma da bağlı olarak; enerji bakanlığı bünyesindeki bir denetim biriminin, ulusal enerji stratejileri konusunda söyleyecek sözleri olacağı örneğindeki gibi, denetim biriminin kendi alanında, genel politika belirlenmesinde katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Tesisin mevcut yerinde tesis edilmesinin de Japon yetkili birimlerince alınan bir kararın neticesi ve arka planında büyük ölçekli çalışmaların olduğu rahatlıkla söylenebilir. Fakat karar verilip, reaktör inşa edildikten sonra, artık burada denetimin söyleyebileceği fazlaca bir şey olmadığı kanaati taşınmaktadır. Bu durumda, denetim, aksini ortaya koyan açık ve somut bilgi ve veriler olmadığı sürece, reaktör lokasyonunu da veri alacaktır.

Doğal ki, reaktör tesisi bir proje halinde iken, proje aşamasında bir denetim söz konusu ise, lokasyon belirleme konusunda; ilke ve standartlara tam olarak uyulduğu, lokasyon ile ilgili maruz kalınabilecek risklerin belirlenip, gerekli adımların atıldığı, belirlenen lokasyonun en ideal alan olduğu konularında değerlendirmeler yapılmalıdır.

1.4.1.Risk/Kontrol bağlamında değerlendirme

Bu çerçevede, kaza riski ile sınırlı olmak üzere, eldeki verilere göre, kaza öncesi mevcut kontrollerin aşağıdaki gibi olabileceği düşünülmektedir:

R.1. Risk: Deprem.

Kontrol: R.1.K.1. 9 (varsayılmıştır/kaldı ki, tesis bu şiddetteki depremde ayakta kalabilmiştir) şiddetindeki bir depreme uyumlu inşaat.

R.2. Risk: Tsunami.

Kontrol: R.2.K.1. 5.7 metrelik bir duvar.

R.3. Risk: Nükleer yakıt radyoaktivite etkisi olarak aşırı ısınma.

Kontrol: R.3.K.1. Elektrik ile çalışan soğutma sistemi.
R.3.K.2. Ulusal Enerji Ağından elektrik alınamaması durumunda, jeneratörlerin devreye alınması.
R.3.K.3. Kritik bir durumda, dışarıdan yardım alınması.
R.3.K.4. Taşınabilir güç kaynaklarının devreye alınması.

R.4. Risk: Reaktörde bir kaza yaşanması.

Kontrol: R.4.K.1. Yaşanabilecek bir kaza/kriz anında harekete geçecek, Kriz Yönetimi kurulması, Kriz Planlaması yapılması.
R.4.K.2. Kazaya müdahale ekiplerinin kurulması.
R.4.K.3. Kaza anında, ihtiyaç duyulacak gerekli malzemelerin hazır halde bulundurulması.
R.4.K.4. Toparlanma planlarının uygulanması.

Bu risk/kontrol matrisinde, görselliği yüksek bir matris yerine, yalın ve fonksiyonelliği (burada; kazaya yönelik riskler ve kontroller) ön plana alan bir anlayış benimsenmiştir. Bu çerçevede, öngörülen ilk üç riske karşı tasarlanan kontroller değerlendirildiğinde;

1.4.1.1.Deprem Riski

Bir deprem ülkesinde, deprem riski olasılığı: çok yüksek. Muhtemel bir yıkımda, etkisi: çok yüksek.

Genel görünüm: Japonya'da çok sayıda nükleer reaktör var. Çok sayıda deprem yaşanılmakta. O ana kadar, reaktörlerde ciddi bir sorun yaşanılmamış.

Olasılığı ve etkisi çok yüksek bir risk karşısında, denetçi, normal olarak, bu riskin yönetimi üzerinde durmalı ve gerekli değerlendirmelerde bulunmalıdır. Gerekirse alacağı teknik destek ile elde edeceği veri ve sonuçlara göre, ilk plan ve etütler ile mevcut durum arasındaki uyum düzeyi ortaya konulmalı; geleceğe yönelik olarak ise, deprem tahminleri ve tesisin depreme direnci ile ilgili simülasyonlar yapılmalı ve sonuçları değerlendirilmelidir.

İkinci sıradaki risk olan tsunami, depreme bağlı olarak oluşmasından dolayı, bu risk de deprem riski ile birlikte değerlendirilebilir.

Ancak, bu riske karşı alınabilecek tedbirler farklılık göstermektedir. Reaktör inşasında, bu risk öngörülmüş ve 5.7 metrelik bir duvar ile tedbir alınmıştır.

Yine, olasılığı ve etkisi çok yüksek bu risk karşısında, denetçi, azami çalışmalarda bulunmalıdır. Meteoroloji ve tsunami uzmanları ile görüşülerek tsunami oluşma olasılığı ve büyüklüğü konusunda bir yaklaşım ortaya konulmalı; bu sonuca göre, mevcut duvarın tesisi koruma kapasitesi değerlendirilmelidir.

Doğal olarak, teorik düzeyde bu değerlendirmeler kolaylıkla yapılabilmektedir. Ancak, olağanüstü bir şekilde, bu ölçekte bir tsunaminin oluşabileceği öngörülse bile, depremi önceden bilme ve şiddetini kestirebilme konusunda insanoğlunun eriştiği nokta itibarıyla, bu öngörünün güçlü bir tahmin düzeyinde kalacağı ortadadır. Bu durum karşısında, çok ihtiyatlı bir denetçinin dahi, mevcut duvarın muhtemel bir su baskınına önleyemeyeceğini söylemekte zorlanacağı açık bir durumdur. Böyle bir tespit yapılırsa dahi, yönetimin bu tespite katılmaması muhtemel bir durum olacaktır.

Burada uç bir örnek üzerinde durulmuştur. Yaşanılan pek çok kazanın ise, ihmal ve tedbirsizlikten kaynaklandığı bilinen bir durumdur.

Bu noktada, denetim tarafından, emniyet ve güvenlik süreçleri/alt süreçleri üzerinde titizlikle durulması ve

mevcut kontrollerin muhtemel risk/tehlikeleri karşılama düzeyinin ortaya konulması beklenir.

1.4.1.2.Nükleer Yakıt Radyoaktivite Etkisi Olarak Aşırı Isınma Riski

Bu riskin, nükleer reaktörler ile ilgili genel bir risk olduğu kanaati taşınmaktadır. Anılan kazada, bu riskin de gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Esasında, soğutma sisteminin, su baskınına bağlı olarak, devreye alınmaması nedeniyle, tesiste aşırı ısınma yaşanması, buna bağlı olarak ise, patlamalar ve nükleer sızıntı meydana gelmesi dikkate alınarak, yaşanan kazanın ana etkeninin soğutma sisteminin devre dışı kalmasının olduğu söylenebilir.

Söz konusu riskin de öngörüldüğü; buna karşılık, iki ana kontrol stratejisinin uygulandığı anlaşılmaktadır.

Belirtilen riske karşı, elektrik ile çalışan soğutma sistemi; Ulusal Enerji Ağından elektrik alınmaması durumunda ise, jeneratörlerin devreye alınması kontrollerin ilki olarak tasarlanmıştır.

Ancak, tsunami etkisi ile Tesisin elektrik şebekesiyle olan bağlantısının ciddi hasar alması ve aşağıda bulunan jeneratörler ile birlikte, tüm santralin sular altında kalması neticesinde, soğutma sistemi devreye girememiştir.

Kaza öncesi denetimde, bu kontrol stratejileri nasıl değerlendirilebilir idi?

Bir su baskını riskine karşı, soğutma sisteminin devre dışı kalması riskinin, titizlikle ele alınması gerektiği net olarak söylenebilir.

Yine, söz konusu riske karşı, dışarıdan yardım alınması kontrollerin ikincisi olarak tasarlanmıştır.

Ancak, Tsunami nedeniyle meydana gelen su baskınları başka bölgelerden yardım gelmesini zorlaştırmıştır.

Kritik bir durumda, dışarıdan yardım alınmasının bir kontrol stratejisi olarak tasarlanması gayet normal bir durumdur. Normal şartlarda, Japonya'nın bu kapasiteye sahip olduğu da açıktır. Bu durumda, bir denetçi bu tasarımı yerinde ve yeterli görmek dışında yapabileceği bir değerlendirmenin olmayacağı düşünülmektedir.

Nihayetinde, taşınabilir güç kaynaklarının devreye girmesi ile kazanın kontrol altına alınabilmesinin başarıldığı anlaşılmaktadır.

2.Uluslararası iç denetim standartlarında

“İç denetim faaliyeti, önemli risk maruziyetlerini tespit edip değerlendirerek ve risk yönetimi ve kontrol sistemlerinin iyileştirilmesine katkıda bulunarak kuruma yardımcı olmalıdır.” (Standart 2110 Risk Yönetiminin Yorumu):

Bu Uygulama Önerisinin Niteliği:

İç denetçiler, bir kurumun iş devamlılığıyla ilgili faaliyetlerini değerlendirirken;

Bir felâketin meydana gelmesinden sonra aşağıdaki öneriler dikkate alınmalıdır:

Doğal afetler, kazalar veya kasdi suç eylemleri iş kesintilerine neden olabilir. Denetçiler tarafından, kurumun iş kesintilerine karşı hazır olup olmadığı değerlendirilmeli; kapsamlı bir planın geliştirilmesine yardımcı olunmalıdır. Kapsamlı bir plan, acil durum tedbir prosedürlerini, alternatif iletişim sistemleri ve tesislerini, bilgi sistemleri yedeklemesini, felaket sonrası toparlanma planlarını, işe etki değerlendirmesini ve işi eski haline getirme planlarını, idame prosedürlerini vb. içerir.

İç denetim faaliyeti, kurumun bir felakete hazır olup olmadığı konusunda üst yönetime sürekli bilgi vermek amacıyla kurumun iş devamlılığı planlama sürecini düzenli olarak değerlendirmelidir.

Bu tür potansiyel risklerin tanımlanması ve iş devamlılığı planlamasının yapılması bir kurumun risk yönetim sürecinin tamamlayıcı bir parçasıdır.

Güncel ve kapsamlı bir felaket sonrası toparlanma planının mevcut olması gerekir ve iç denetçiler, kurumun felaket kurtarma planlamasında bir rol oynayabilir.

Bu konuda, iç denetim birimi (a) risk analizine yardımcı olabilir, (b) hazırlandıktan sonra planın yeterli kapsama sahip olup olmadığını ve tasarımını değerlendirebilir, (c) planın güncel tutulmasını sağlamak amacıyla dönemsel olarak güvence görevleri yerine getirebilir. (Uygulama Önerileri 315-319)

Uluslararası iç denetim faaliyeti uygulama çerçevesi iç denetim standartlarının teorik olarak oldukça güçlü ve kapsamlı olduğunu göstermektedir. Bu standart kapsamında, iç denetim birimi, doğal afetler, kazalar veya kasdi suç eylemleri bağlı olarak iş kesintilerine karşı, üst yönetime sürekli bilgi vermek amacıyla kurumun iş devamlılığı planlama sürecini düzenli olarak değerlendirmelidir.

Doğal olarak, doğal olaylara karşı hazırlıklı olunması, kaza ve kasdi suç eylemlerine karşı ideal tedbirlerin alınması öncelikli olarak ele alınmalı; alınan uygun ve yeterli tedbirlere rağmen, istenilmeyen bir durum meydana gelmiş ise, iş devamlılığı planları çerçevesinde toparlanma sürecine girilmelidir.

3. İç denetimin öngörülen faaliyet alanları

Ülkemizde, dünyada yaşanan gelişmelerin etkisiyle kamu yönetiminin yeniden yapılandırılması zaruri hale gelmiş; katılımcılığın ön planda olduğu, hesap verebilen, şeffaf, daha küçük; ancak, etkin bir kamu yönetimi anlayışı değer kazanmış; vatandaş ve kalite odaklı bir sistem, verimlilik ve etkinlik kavramları ön plana çıkmıştır.

Bu bağlamda, "Risk" ve "Risk Yönetimi" değişen anlayış, yaklaşım ve paradigmaları temsil eden kavramların başında gelmektedir.

Yine, Ülkemiz kamu kesiminde, iç denetim faaliyetleri bu zemin üzerinde oluşturulmuştur. İç denetim biriminin ana faaliyetlerinden birisi de kurumun risk yönetimini değerlendirmesidir. Esasında, iç denetim "risk odaklı denetim" anlayışı ile denetim faaliyetlerini yürütmekte, her bir denetimde dahi, denetim önceliklerini belirlemek amacıyla, denetim konuları ile ilgili bir risk değerlendirmesi yapmaktadır. Bu nedenle, iç denetim risk kavramı ile iç içe bulunmaktadır.

Bununla birlikte, kurumlarımızın bu paradigma değişikliğine ve enstrümanlara uyum sağlama düzeyi ve kapasitesinin aynı düzeyde olduğunu söylemek iyimserlik olacaktır.

Risklere gerekli ciddiyetle yaklaşılmadığında ise, tehlike potansiyeli harekete geçmekte, kendi dinamizm ve varlığını ortaya koymaktadır. İşte, 2011 tarihinde vuku bulan Tōhoku depremi ve tsunamisi sonrasında meydana gelen Fukuşima I Nükleer Santrali kazaları bu gerçeği bütün dünyaya bir kez daha hatırlatmıştır. Disiplini ve teknolojisi ile ön plana çıkan Japonya dahi, bu kaza ile sarsılmış, felaket sonrası toparlanma sürecinde zorlanmıştır.

Mesleki açıdan konuya bakıldığında; Felaketlerle ilgili olarak, iç denetim standartları uygulama çerçevesinde, iç denetim faaliyetinin, kurumun bir felakete hazır olup olmadığı konusunda üst yönetime sürekli bilgi vermek amacıyla, kurumun iş devamlılığı planlama sürecinin düzenli olarak değerlendirilmesi gerektiği önerisinde bulunmaktadır.

İç denetim faaliyeti genel eğilimine bakıldığında ise, iç denetim rolünün son zamanlarda dünya ölçeğinde değişmekte olduğu görülmektedir.

Yapılan bir çalışma neticesine göre; "İç denetimin, önümüzdeki beş yıllık dönemde odaklanacağı faaliyet alanlarının, halen odaklandığı faaliyet alanlarından farklı olması beklenmektedir." Bu alanlar, "Kurumsal yönetim süreçlerinin değerlendirilmesi, kurumsal risk yönetim sistemleri, kurum stratejisi ile kurum performansı arasındaki ilişkinin gözden geçirilmesi, etik denetimi, sosyal sürdürülebilirlik denetimi, IFRS'ye geçiş denetimi ve iş sürekliliği denetimine odaklanması beklenilmektedir (Alkafaji, Yass ve diğ., 2010)" (Ali Kamil Uzun, İç Denetim Ne (Değil) dir?)

Görüleceği üzere, "Kurumun İş Devamlılığı Planlama Süreci"nin değerlendirilmesi iç denetim faaliyetinin önemli görevleri arasında yer alacağı öngörülmektedir.

İç denetim birimleri, kendilerinden beklentileri karşılayabilmesi için, bu görev ve sorumlulukları üstlenmeli; rollerini en üst düzeyde yerine getirebilmelidir.

Yukarıda ele alınan nükleer kaza örneğinde de anlaşıldığı gibi, risk yönetiminin değerlendirilmesi ve bu sürece katkı sağlanması, üst düzey bir faaliyeti gerektirmektedir. Gerek diğer rollerin gerekse “İş Devamlılığı Planlama Süreci”nin değerlendirilmesi orta seviye çaba ve birikim ile yerine getirilmesi mümkün görülmemektedir. Bu durum, sağlıklı bir iç denetim faaliyetinin, mesleki yeterlilik ilkesi, mesleki ahlak ilkeleri gibi iç denetim ilke ve standartlarının azami derecede ön planda tutulması, üst düzeyde bir gayret, çalışma ve disiplin gösterilmesi ile yürütülebileceğini göstermektedir.

Aksi halde, “iç denetim, sadece uyum ve finansal kontrollere yönelik sınırlı bir kapsamda kalır, risk yönetimi ve kurumsal yönetim konularında artan güvence talebini ve beklentileri karşılayamadığı takdirde, bu görevler başka fonksiyonlara devredilecek ve iç denetimin varlığını ya da saygınlığını yitirmesine neden olacaktır.” (Özlem Aykaç İğdelipınar, 21. Yüzyılda İç Denetim: Fırsatlar ve Zorluklar)

3.Sonuç

İç denetimin Ülkemizde yerine getireceği önemli görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. İç denetim, kişisel ve birim düzeyinde yaşanan sorunlardan bir an önce sıyrılarak, bu sorumluluğuna odaklanmalıdır. Bu bağlamda, iç denetimin, kazalara karşı da bir rolü bulunmaktadır. Bu görevini, “kurumsal risk yönetim sistemleri” ve “kurumun iş devamlılığı planlama süreci”nin değerlendirilmesi çerçevesinde yerine getirebilir. İç denetim, odaklanacağı yeni denetim alanlarında kendisinden beklentileri, ancak, dünya ölçeğindeki gelişme ve eğilimleri doğru görebilmesi ve okuyabilmesi; ortaya çıkan paradigmalara uygun bir anlayışa ve donanımına sahip olabilmesi halinde karşılayabilecektir.

Kaynakça

- Australian tropical savannas through time, <http://www.savanna.org.au/all/evolution.html>. (ErişimTarihi: 27 Haziran 2014).
- Bayraktar, Ali, Tarihi Yapı Temellerinde Uygulanan Deprem Sönümlenme Sistemleri/1453 İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi, 11. Sayısı.
- İç Denetçilerin Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik.
- İğdelipınar, Özlem Aykaç, 21. Yüzyılda İç Denetim: Fırsatlar ve Zorluklar, İç Denetim Koordinasyon Kurulu, İç Denetim.
- Uluslararası İç Denetim Standartları, Uluslararası Mesleki Uygulama Çerçevesi, The Institute of Internal Auditors (IIA), Çeviri: Türkiye İç Denetim Enstitüsü (TİDE).
- Uzun, Ali Kamil İç Denetim Ne (Değil) dir?/İç Denetim Koordinasyon Kurulu, İç Denetim.
- Wikipedi, (Online), <http://tr.wikipedia.org> / Fukuşima I Nükleer Santrali kazaları (ErişimTarihi: 23 Haziran 2014).